

De heertgangen van de Heerlijkheid van Sint-Michielsgestel van 1650 tot 1832

Caarte, Figuratief van de grond Heerlijkheid St' Mighiels Gestel, Oud en Nieuw Herlaar, en Geemonde 1769, auteur J.F. de Weyer (Bron : ARR-D383)

In de "Inventaris van het Archief der gemeente ST.Michielsgestel" in 1949 opgemaakt door Drs. C.Th. Kokke, zegt deze hierover :

"Ter vergemakkelijking van de inning was het dorp verdeeld in drie heertgangen (hert-hirtgangen), een administratieve indeling, die waarschijnlijk uit de middeleeuwen stamt en ten behoeve van de haardtelling diende, waarnaar de bede werd geheven".

Een andere naam voor heertgang is borgemeesterhoek afgeleid van de functie van borgemeester, een persoon die benoemd werd door het dorpsbestuur en die belast was met het innen van de belastingen binnen zijn heertgang of hoek. Hij stond borg voor de financiën van zijn heertgang. Op 21 december 1722 worden als borgemeester aangesteld :

"Over **den Heertganck van de Plaats, Thede, Herlair en Haanwijk** (eerste heertgang), Heesken wed. Jan Jansse van de Merendoncq met haar soon Corstiaan en over den **Heerganck van Gemonde, Heselair,**

Stockhoeck en Beekant (tweede heertgang) Govaart Timmermans en over **den Heertganck van Ruijmel, Pleijn en Dungsche kant** (derde heertgang) Jan van der Steen en tot Buijten Borgemeester Jan Jansse van den Bicchelaer". (uit het Resolutieboek van 1722 – 1739 fol. 13 ,BHIC 5184 inv nr 2)

De buiten borgemeester werd aangesteld voor de vierde **heertgang van de Buitengebruikers**, dit waren personen, die buiten het dorp woonden doch grondbezittingen in St. Michielsgestel hadden liggen.

In het archief van de Tafel van de Heilige Geest wordt in al 1456 de naam "**herschap van Rummell**" genoemd.

In dorpen waren vanaf omstreeks 1300 de zogenaamde Tafels van de H. Geest actief in de zorg voor de armen, het dorp Gestel bij Herlaar wordt in deze stukken voor het eerst vernoemd in 1342.

Onbebouwd en bebouwde percelen per heertgang

Aantal onbebouwde percelen

Heertgang	Jaar 1663	1777	1792	1832 (kadaster)
Plaats	448	650		
Gemonde	738	974		
Ruimel	759	931		
Buitengebruikers	377	458?		
Totaal	2322	2713?	3040	4499

Informatie over percelen kan worden gevonden in :

- de liggers van reële lands- en dorpslasten van 1655 tot 1785
BHIC toegangsnummer 5039 inv nrs 60 t/m 91
- de cijnsboeken van Sint-Michielsgestel respectievelijk :
BHIC toegangsnummer 9 Domeinen, raad en rentmeester-
generaal: 226 (1525 tot 1639), 241 (1629 tot 1647), 242 (1646
tot 1696), 243 (1700 tot 1763), 244 (1700 tot 1763)
ARR BoZ 2801 Cijnsboek van de Heer van Sint-Michielsgestel van
1850
- het Maatboek van 1792 met de oppervlakten van de landerijen,
BHIC toegangsnummer 5184 inv nr 1104
- de Staat van der ongebouwde eigendommen van 1816, BHIC
toegangsnummer 5184 inv nr 1107
- kadastragegevens van 1832 op <http://watwaswaar.nl/>

Aantal woningen per heertgang

Jaar	1736	1741	1798	1899	1946	1996
Heertgang						
Plaats	90	92	101			
Gemonde	100	103	114			
Ruimel	125	125	126			
Totaal	315	320	341	610	994	4455

Informatie over de woningen en hun eigenaren en bewoners kan worden gevonden in :

- Lijst met huisnummers en hun eigenaren en bewoners van 1736 en 1741 (BHIC 5039 inv nrs 102-158)
- Lijst van huizen in St. Michiels Gestel en Gemonde 1798 (BHIC 5039 inv nr 165)
- Lijst van gebouwen ca 1811 (BHIC 5184 inv nr 1105)
- Staat der gebouwde eigendommen en van deuren en vensters 1816 (BHIC 5184 1106)

Het aantal inwoners van Sint-Michielsgestel

Jaar	aantal inwoners
1438	1127
1526	1450
1791	1923
1830	2199*
1899	3714
1946	6920
1996	12503

* Op <http://gestelnatuurlijk.mijnalbums.nl/> is het Register van de Bevolking van 1830 in volgorde van de huisnummers in te zien (BHIC 5184 inv nr 1160)

Behalve in heertgangen was er nog de indeling in rotten van de heerlijkheid

De heerlijkheid St. Michielsgestel was in acht rotten verdeeld en wel in de volgende :

1. het rot van de Plaats
2. het rot van Nieuw Herlair
3. het rot van de Ruymel, Pleijn, Haanwijck en Oud Herlair

4. het rot van de Pettelair, Horsick, Brandsche heyde en Mugheuvel
5. het rot van de Dungense kant
6. het rot van de Stockhoek, Venkant en Beeckant
7. het rot van de Heselair
8. het rot van Gemonde

De rotten stonden onder leiding van een rotmeester, die door drost en schepenen was aangesteld.

De taak van een rot was het beschermen van de inwoners van hun gebied en werden verder ingezet voor alle mogelijke hand- en spandiensten in en voor het dorp.

De heertgangsdelen zullen hierna ieder afzonderlijk worden beschreven.

In onze Heemruimte in het gebouw van Viataal is aanwezig een schaduwarchief in opbouw van inventarisstukken uit o.a. :

-Archief van Raad en Rekenkamer van de Markiezen van Bergen op Zoom van de heerlijkheid Sint-Michielsgestel

-Familiearchief van Merode uit Rijksarchief te Brussel betreffende Herlaar

-Archiefstukken uit Gemeentearchief van Sint-Michielsgestel van BHIC uit Den Bosch

Deze kunnen op de eerste woensdag van de maand worden ingezien 's-middags van 14.00 tot 1600 uur.

Sint-Michielsgestel, november 2008

Jef van Veldhoven